

BALKANLARDA ALEVİLİK-BEKTAŞILIK

ALPEREN KIRIM

1) Balkanlarda Alevi- Bektaşiliğın Tarihçesi

Balkanlarda Alevi-Bektaşiliğın tarihçesi Osmanlı Devleti'nin kuruluşuna kadar gider. Osmanlılar Batı Anadolu'ya sıkışmayıp, Rumeli'ye geçişin yollarını aramışlardır. Bu geçiş, Orhan Bey dönemiyle başlar. Askeri geçiş ve üslerin kurulmasının hemen ardında Asya'dan gelip Batı Anadolu'ya sıkışmış Oğuz (Türkmen) oymakları büyük kitleler halinde Rumeli'ye geçirilip yerleştirilir. Bu Osmanlı'nın yerleşim (iskân) siyasasının bir gereğidir. Türkmen oymaklarının Balkanlara yerleşimi giderek daha yoğunlaştırılır. Osmanlı için bu durum siyasal, toplumsal ve askeri bir çözümdür. Rumeli'ye yerleşen bu Türkmen nüfus oraları Osmanlı'ya kazandırmış oluyordu. Buna paralel, bölgede Türkleşme ve İslamlaşma olgusu yaşanılıyordu. Doğallıkla bu toplumsal bir oluşumdur.

Balkanlara yerleşen bu oymaklar katı Müslüman değillerdir. Çoğu İslamlıkla Anadolu'da tanışmıştır. Çoğuyasa daha Asya'dayken İslamlığın Alevi yorumunu benimsemiştir. İslamlıkla yeni tanışan Türkmenler İslamlığın yalın yanlarını

olarak, Şamaniliklerini örtülemişlerdir. Şöyle ya da böyle, Şamanilikleri ve İslamlıktaki yalınlıkları sürmektedir. Kazandıkları İslamsal yapı onları ancak Alevilik inancına dek ulaştırmış, koşullar İslamlığın aşırı katılığına (ortodoks) ulaşmalarına engel olmuştur. Bu nedenle, Balkan İslamlığında ortodoksilik (Sünnilik) değil de, heterodoksilik (Alevilik) yaygın olur.

Doğallıkla, bunun başka nedenleri de vardır. Rumeli'ye göçen Türkmen oymakları orada katı Hristiyan (ortodoks) topluluklarının yanında, kendilerini düşünsel ve inançsal yumuşaklıkla karşılayan topluluklarla da karşılaşır. Bunlar, daha hoşgörülü yaklaşmaktadırlar. Karşılarına Ortodoks ve Katolik Kiliselerinin bağnazlıklarıyla çıkmıyorlardı. Toplumsal yapı ve yaşayışları, ortaklaşıcı ve paylaşımcı anlayışları, Hristiyanlığa getirdikleri rahat yorumla Türkmen topluluklarıyla kaynaşmayı sağladılar. Bunlar, Balkanlardaki Bogomil akımı ve Bogomil topluluklarıdır. Türkmenlerin, İslamlığın rahat bir yorumu olan Alevilikte takılıp kalmalarında, Sünniliğe kaymayışlarında bu Bogomil topluluklarının rahatlatıcı ortamlarının temel etkisi olur.

Bogomiller; Suriye ve Anadolu'da 4. ve 6. yüzyılda ortaya çıkan Ökhaytlar, 8. yüzyılda doğan Poliçyanların bir devamıdır. Bunlar anti-Katoliktirler. Kilise düzenine karşı çıkmaktadırlar. Paylaşımcıdırlar. İkilemli (dualist) bir felsefeleri vardır. Zahitlikle dinsel inançlarını yürütümektedirler. Hareket, 8.-10. yüzyılları arasında Trakya'da kök salar. Gizli olan bu akımın yandaşları hızla

çoğalmaktadır. Yandaşların çoğu Bulgar'dır. Bu akım, 12. yüzyılda Bogomiller adıyla bilinmeye başlar. Bogomiller ikilemli öğeleri Poliçyanlardan, zahidliği ise Ökhaytlardan almışlardır.[1] 13.-14. yüzyıllarda Rumeli'ne yerleşen Türkmen oymakları işte bu topluluklarla tanışır, yakınlık bulur ve bu topluluklarla ilişkiler kurabilir. Balkanlardaki Türkmenlerin İslamlığın Alevilik yorumunu seçmelerinde, Bogomil etkisinin küçümsenemeyeceği kanısındayım. Böylece bu komşu toplulukların inanışları birbirine ters düşmüyor ve birbirlerini bağnazca reddetmiyordu.

Balkanların genelinin Türkmenleşme ve İslamlaşmasında, özelinde ise Alevileşmesinde Orta-Asya'dan Türkmen boylarıyla birlikte gelen dervişler temel rol oynamışlardır. "Horasan Erenleri", "Rum Erenleri" ve "Seyyidler" denen bu dervişler Türkmenler arasında Alevileştirme çalışmalarını zaten Orta-Asya'dayken yapmaktaydılar. Çoğu dergâh sahipleriydiler. Dergâhlar, bir bakıma örgütlenme birimleridir. Anadolu'ya da bilinçli gelmişlerdir. Çoğunluk Türkmen oymaklarıyla birlikte göç etmişlerdir. Anadolu'nun çeşitli yörelerine yerleşerek ve dergâhlarını kurarak, Türkmen oymaklarını çevrelerine toplamış, yerleşik yaşama geçmelerinde de genellikle ünlü tarihçilerimizden Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın "kolonizatör Türk dervişleri" dediği bu dervişler, önderlik etmişler, onların yerleşmelerine yardımcı olmuşlar, oymakların dergâhları odak edinerek yerleşmelerine, dağılmamalarına çaba göstermişlerdir.[2] Oymakların ortak

düşünce, inanış ve hareket içinde oluşlarının nedeni budur. Balkanlarda o güne göre Alevilik türevlerinin tutunması, yaygın inanç durumuna gelmesi bu planlı ve bilinçli çalışmaların ürünüdür.

Osmanlı'nın devlet durumuna gelişinde İçbatı Anadolu ve Balkanlarda siyasal, yönetsel ve askeri bakımdan yapılanmasında genel Aleviliğin ve Aleviliğin türevlerinden Ahiliğin, Alevi, Bektaşî ve Ahi dervişlerin temel rolü olmuştur. Orhan Bey Rumeli'yi Osmanlı'ya kazandırırken; Halil Ece, Yakup Ece, Akbaş Baba, Gazi Fadıl Bey gibi toplum içinde saygınlığı olan ileri gelen kimseleri görevlendirmiştir. Bunların tümü Alevi ve Ahidirler.

Balkanlarda ortak bir "Sarı Saltık kültü" vardır. Bu inanışın izlerine, etkinliğine Yunanistan, Romanya, Bulgaristan, Kırım ve Azerbaycan'ın tümünde rastlanır. Tarihlerin anlatımına göre Sarı Saltık 1263'lerde 12 bin Türkmen ailesiyle Kırım ve Dobruca yörelerine gidip yerleşmiş ve İslamı yaymaya çalışmıştır. 14.

yüzyılda yöreyi dolaşan ünlü Arap gezgini İbni Batuta bu yıllarda yörede "Ahilik"le birlikte "Sarı Saltık kültü"nü de yaygın olduğunu, Altınordu ülkesinde bayağı tutunduğunu yazar. Sarı Saltık, Kırım Hanı'yla birlikte savaflara katıldığı, savaflara coşku aşıladığı, Rumeli ve Kırım Tatarlarını İslamlaştırdığı (yani Alevileştirdiği), en çok Edirne ve İsakça'da yaşadığı, İlhanlı ve Coçî Uluslarının kültür tarihlerine de mal olduğu bilinmektedir. Sarı Saltık'dan sonra gevşeyen bu akımı, özellikle Altınorda ve Tatar yörelerinde Sarı Saltık'ın müridlerinden

Tokatlı Barak Baba toparlamıştır.[3] Binlerce müridiyle Sarı Saltık, ardılı (halifesi) Barak Baba, Horasanlı Taptuk Emre ve Azerbaycanlı Geyikli Baba Osmanlı uç bölgelerinde Alevi içerikli siyasal ve ideolajik mayanın tutmasında baş rolü oynamışlardır.[4]

Doğu Avrupa Bektaşiliğinin “sarışın dedesi” Sarı Saltık Dede’nin yaşamı, misyonerlik çalışmaları tüm Doğu Yunanistan’da, Doğu Bulgaristan’da, Güney Romanya’da Arnavutluk’ta, Altınordu ükesinde ve Rumeli’de söyleneleşmiştir. Bu onun halkta yarattığı iyi izlenimlerin sonucudur. Bu yöreler halkı ona yürekten bağlıdır, sevgi beslemektedir. Ayrıca bu yörelerde, Alevi dervişliği geleneğini de başlatmıştır. En önemli çalışmalarından biri Güney Rusya Tatarlarına İslamı kabul ettirmesi olmuştur. Bu durum Doğu Avrupa tarihinde önemli rol oynar. İbni Batuta’nın Altınordu hükümdarı Özbek Han’ın sarayında dinledikleri Sarı Saltık yoluyla Alevilik ve erken-Bektaşiliğin yöredeki temel tutuşu açısından ilginçtir. 1332- 33’lerde yörede duyduklarını yazan İbni Batuta; “...Adı Baba Saltık olan bu kente geldik. Oradakiler, Saltık’ın bir tasavvuf ehli olduğunu söylemekle birlikte, Şeriat yasasına aykırı olan bir takım şeyleri de ona yakıştırıyorlardı...”

diyor.[5] Katı şeriatçı olan İbni Batuta’nın Sarı Saltık’ın düşüncelerini şeriat dışı bulması, Sarı Saltık’ın ve yöre halkının Aleviliğin ve buralarda Sarı Saltık düşüncesinin temel tuttuğunun kanıtıdır.

Osmanlılar 1393’lerde Kuzey Doğu Bulgaristan ve Dobruca’yı aldıklarında, birçok heteredoks ve tarikatçı Türkler o yörelere göçmüşlerdir. Yöre insanlarının çoğuydu Sarı Saltık kolonistlerinin kalıntılarıdır. Yöre, Güney Rusya’nın Tatarları da gelmiştir. Sonradan bu topraklara Simavnalı Şeyh Bedreddinciler de eklenir. Alevilik-Bektaşilik böylece Balkanlarda önemli bir güce ulaşır. Yeni yeni etkin kişiler devreye girerler. Balkanlarda, Alevi Bektaşiliğin benimsenip yayılmasında etken görevler yaparlar. Bunlar; Otman Baba (1379-1478), Demir Baba Sultan (15. yüzyıl) ve Akyazılı Sultan (16. yüzyıl)lardır.[6]

Osmanlılar, 1. Murad döneminde Yunanistan ve Bulgaristan’ın önemli yerlerini almış ve Anadolu’daki Türkmen oymaklarının bir bölümünü buralara yerleştirmiştir. Alevi-Bektaşi topluluklarının Yunanistan ve Bulgaristan yörelerine yerleşmesi genellikle bu yolla olmuştur. Daha önceleri Babai (1240) olayı sonrasında kırımdan korkan kimi Batıni- Babai ve Alevi toplulukları da hemen olay sonrası yıllarda bu yörelere göçmüşlerdir. Bugün, bunlar bu yörelerde “Babailer” olarak adlandırılırlar. Alevidirler. 2. Bayezid kendisine karşı olarak gördüğü kimi Alevi-Bektaşi topluluklarını “Safevi yandaşıdır” suçlamasıyla Yunanistan, Sırbistan, ve Arnavutluk’a sürmesi Balkanlarda Alevi nüfusun artmasında önemli bir etkidir. Bu dönem Yunanistan’ın Modon, Koron gibi adaları Aleviler için sürgün merkezleri olmuştur.[7]

Yunanistan, Bulgaristan, Arnavutluk ve Yugoslavya'da Bektaşiliğin yayılmasında 16. yüzyılın başları bir atılım dönemidir. Bu atılımı Kadıncık Ana'dan doğduğu ileri sürülen Seyyid Ali Sultan'ın (Timurtaş / Hızır Lala / Kızıl Deli) (1310-1402) Yunanistan'ın Dimetoka kenti yakınlarında Kırca Ali Köyünde tekkesini kuruşuyla başlar. Seyyid Ali Sultan bir Bektaşî misyoneri olarak görev yapar.[8]

Daha sonraları bu tekkede Balım Sultan, Vahdeti Dede, Seyyid Mustafa Dede, Kara Ali Dede, Sadık Abdullah Baba ve birçok Bektaşî dedesi yetişir ve misyonerlik çalışması yaparak Bektaşiliği tüm Virani, Vahdeti, Ahmet Gurbi, Belgratlı Agâhi Dede, Bosnevi, Muharrem, Mahzeni, Sersem Ali Baba, Lezizi, Aru Baba, Derviş Bekim, Şemimi ozan-derviş kuşakları geliştirirler. Bu tür yoğun çalışmalar sonrası bu tarikata Türk dışı Yunan, Arnavut ve Yugoslav kökenliler de girmişlerdir. Bektaşilik, Arnavutluk halkı arasında da çok yaygındır.

Makedonya Cumhuriyeti, Sırbistan Kosova Özerk Bölgesi'nde ve bugünkü Arnavutluk'ta yaşayan toplumların dinsel, siyasal ve kültürel yaşamlarının oluşmasında Bektaşiliğin önemli ölçüde belirleyici rolü olmuştur [9]

Büyük bir olasılıkla birçok Alevi dervişi 2. Murad'ın ordusuyla Arnavutluk'a dek gitmişler. Kasım Baba adlı bir Bektaşî 2. Mehmed döneminde Arnavutluk'a yerleşmiştir. 17. yüzyılda Arnavutluk'u gezen Evliya Çelebi, Emevi halifeleri, Muaviye ve Yezid'e karşı nefret duyan bir halkla karşılaşır. Bunlar teberrâ / tevallaya inanan Alevi-Bektaşîlerdir. Ergeri'de dinsel uygulamaları arasında

Nevruz ve Sarı Saltık bağılılığı olan topluluklar görür. “Abdal” v. b. gibi terimlere ve Alevi-Bektaşî motiflere Arnavut halkı arasında rastlar. J. K. Birge Kruje’de Bektaşî izlerinin 1700’lere dek indiğini Tekke ve mezarlıklarda Bektaşî simgelerine rastlandığını yazar. 1789-1822 arası Arnavutluk’ta özerk olan Epir Veziri Tepedelenli Ali Paşa Şemimi Baba’dan “nasip almış” bir Bektaşî’dir ve Bektaşîliği yörede yayıcı misyonerlik çalışmaları yaptırmıştır. Kendisi dahi resimlerinde Bektaşîliğin ritüelinde Oniki İmamların simgesi olan 12 dilimli başlıkla görülür.[10] Bektaşîliğin, Arnavutluk’ta en parlak dönemi Tepedelenli Ali Paşa dönemidir.[11]

Arnavutluk’ta ve Balkanlarda Bektaşîliğin yaygınlaşmasında, önemli değerler yetiştirmesinde, kurumlar oluşturmada; sanat, bilim, düşünce, siyaset ve örgütlenme alanında önemli kimseler yetiştirmesinde Fraşeri ailesinin önemli bir yeri vardır.

Osmanlı’nın fetih hareketlerine katılan bir takım Alevi dervişler Balkan topraklarında kalmışlardır. O günden bugüne bu dervişlerin yatırları halkça ziyaret edilir, saygınlık görür. Bunlar Macaristan Budin’de yatan Gül Baba’yla (Cafer) (ölm. 1541), Romanya’nın Ulubey bucağında yatan Sünbül Dede (Hüseyin)’dir. İkisi de aynı soydan gelip, “Seyyid”dirler. Kanuni’yle birlikte Macaristan seferine çıkmışlardır.[12]

Girit'e Bektaşiliği, Horasan Türkmenleri soyundan Kırşehirli Horasanlı Mevlana Derviş Ali Dede sokar. 1664'de Girit'in alınması sırasında orduya "Bektaşî yoksulları kafilesi"nin başı olarak katılmıştır. Derviş Ali Girit'te Bektaşiliği örgütler, kurumlarını (dergâhlarını/ tekkelerini) açar, babalar atar. Böylece Horasanlı Degâhı, Girit'te Bektaşiliği halka benimseten merkez olur. Girit'te Bektaşiler Kandiye, Resmo ve Hanya kentlerinde yoğunluktadırlar.[13]

Bektaşî Tarikatı için Balkanlar birinci planda gelir. Anadolu'daki Alevi halkı ve dervişlerin göçüyle sürekli beslenmiştir. Şeyh Bedreddin'in tabanı bu topluluklar olurlar. Şeyh Bedreddin hareketi Balkanlardaki Alevi-Bektaşî çevrelerin düzene girmesine de neden olur. Gerçi bir bölümü Anadolu'ya sürülür. Bu çevreler sürekli baskı altına alınır, Ebussuud gibi şeyhülislamların fetvalarıyla suçlu nitelenip cezalandırılırlar. Bu yoldan Emin Baba gibiler "Hallac-ı Mansur'un öğretilerini yaymak" suçlamasıyla 1598-99'larda Manastır'da idam edilirler.[14]

Fakat, bu gelişmeler durmaz. L. Montagu'nun 01.04.1717'de Edirne'den gönderdiği mektubunda; bölge halkının inancına ilişkin çizdiği taplada Alevi-Bektaşiliğin motiflerini görmek olasıdır.[15]

Balkanlarda Hristiyan kesimler dahi Sarı Saltık'ın kendi dinlerinin yayıcısı olarak görürler. Balkanların çok yerinde ve Yugoslavya'da; İpek, Kruya, Prielp ve Paştrik Dağı'nda Sarı Saltık'ın mezarı olduğu söylenir. Bu benimsemeye Kafkasya ve

Romanya da katılırlar.[16] Herkes bu yüce insanı kendinin bir parçası olarak görececek ölçüde benimsemiştir.

Balkanlarda 15. yüzyıldan sonra yoğun ölçüde Bektaşî tekkeleri kurulmuştur.

Bunların en önemlileri Akyazılı Baba tekkesi, Demir Baba tekkesi, Otman Baba tekkesi, Ali Baba tekkesi, Kıdemli Baba tekkesi, Yahya Paşa Bali tekkesi, Hüseyin Baba tekkesi, Genç Baba tekkesi, Kızane tekkesi, Sersem Ali Baba tekkesi, Sarı Saltık tekkesi, Seyyid Ali Sultan tekkesi, Gül Baba tekkesi vb...[17]

Bunlar doğallıkla Alevi-Bektaşîliği örgütleyen kurumlardır. Yayılmasında ve benimsenilmesinde bu kurumlar etkin olurlar.

Yeniçeriliğin 1826'da kıyımı nedeniyle Bektaşîlik Balkanlarda ikinci plana düşer.[18] Yalnız, bu durum kısa sürer. Kısa zamanda "geçmiştekinden daha az önemli olmayan bir etkinlik dönemine" girilir.[19] Bektaşîlik bu dönemde giderek kitleselleşir ve geniş kamu yığınlarına mal olur. Üst katmanlar ve yönetim mekanizması içerisinde yer edinme sürecine girer.

İttihat ve Terakki'nin Balkanlarda bir tabanı vardır. Bu taban bölgede uzun bir tarihi olan Alevi-Bektaşîlerdir. Bektaşîliğin bölgede 13. yüzyıllara dek giden bir geleneği, bir birikimi vardır. Bu derin gelenek ve birikimle özgürlükçü gördüğü İttihatçı hareketin kadrolarında yer alırlar. Bektaşîlik-İttihatçı hareketin arasındaki ilişkiye, birlikteliğe bu ilerici ve özgürlükçü gelenek ve birikim yol

açmıştır. İttihat-Terakki / Bektaşilik ilişkisine bu açıdan bakılması gerektiği kanısındayım.

2) XX. Yüzyıl Başlarında Balkanlarda Bektaşilik ve İttihat-Terakki'nin Kurulmasında Rolü

Osmalı tarihi boyunca Rumeli Anadolu'dan Türkmen nüfusu çekmiştir. Bu Türkmen boylarının çoğunluğu Alevi-Bektaşidir. Tarih boyu birkaç toplumsal olayı (Şeyh Bedreddin olayı gibi) da yaratarak / yaşayarak derneşmiş ve toparlanmışlardır. Günümüze dek süre gelen derneşmiş Alevi toplulukları içerisinde geniş alanlara yayılmış Alevi-Bektaşî oymakları vardır. Bunların en ünlülerinden biri Amuca oymağıdır. Bu oymak, Trakya'dan Bulgaristan'a dek yirmibeş köye dağılmıştır. 20. yüzyılın başlarında bu köylerde 2 binin üzerinde hane halkı vardır. Nüfusları 15 bini geçmektedir.[20]

20. yüzyıla gidiş sürecinde bölgede Alevi-Bektaşiler oldukça yaygındır.

Rumeli'nin Varna, Deliorman, Dobruca yörelerinde Hacı Bektaş Çelebilerine bağlı, sürekli niyaz akçelerini gönderen Bektaşiler vardır.[21] Aleviler Arnavutluk ve Epir'de İslamlığın biçimlenmesinde temel rol oynamışlardır.[22] 1826 Bektaşilik-Yeniçerilik kırımını Arnavut Bektaşileri bir bakıma ziyaansız atlatmışlardır. Arnavutluk'ta yaşayanların dörtte biri Bektaşidir. Bektaşilik, Katolik ve Sünniliğin yanı sıra resmen tanınan bir dindir.[23] Arnavutlar, Kiga ve Toska olarak iki bölgede oturmaktadırlar. Bu bölgeleri, İşkombi Irmağı

ayırmaktadır. Kiga bölgesi kuzeydedir, halkı ise oldukça kavgacıdır. Toska güneydedir ve halkı daha uysaldır. Toskalılar tümüyle Bektaşidir. Arnavutluk'ta özellikle 18. yüzyıldan sonra Bektaşilik propagandası yapılmaktadır. Bölgede Bektaşiliğin yaygınlaşmasında ve etkin bir güç durumuna gelmesinde bir Bektaşî olan Yanya Valisi Tepedelenli Ali Paşa'nın büyük rolü vardır.[24] Dierl'in belirttiği gibi Arnavut Bektaşileri Osmanlı Devleti'ne "çok iyi asker, yetenekli devlet adamları ve valiler vermişlerdir".[25]

Balkanlarda Bektaşilik Hristiyan kesimleri de etkilemiş; Hristiyanların İslamlığa, özellikle Bektaşiliğe geçişlerine yol açmıştır. Arnavutluk, Girit, Makedonya'nın Kesriye bölgesi, Güney Makedonya'nın Teselya Konyarileri, Rodop Yörükleri, Dobruca Tatarları hep bu türdendir. Hasluck'un deyişiyle bu bölgelerde, "Hristiyan halklara aşılarmış bir Bektaşilik olayı"na rastlanılmaktadır.

"Bektaşiler, Hristiyanlar arasında özellikle ermiş kültü alanında derin iz bırakmışlardır". Bektaşî tekkeleri açılmış, bunlar misyonerlik çalışmaları yapmışlardır. Alevi-Bektaşî motifleri, bölge halkının yaşamına girmiştir. Bektaşî aziz ve velilerinin türbeleri yaygındır, sürekli ziyaret edilmektedirler.[26]

20. yüzyılda Arnavutluk'taki Bektaşî bölgesi güneydeki Malakastra'dır. Burası bir Toska bölgesidir. Buradaki Bektaşilik Tepedelenli Ali Paşa'nın etkinliklerinin bir devamıdır. Gerçi Tiranlı Esat Paşa'nın bağınaz Gegalarının kıyım ve yıkımına uğramışlarsa da, ortadan kaldırılamamıştır. Ali Paşa'nın çalışmalarıyla daha

kuzeydeki Kroya ve Akçahisar da Bektaşiliğin kaleleri olmuşlardır. Kroya, Sarı Saltık kültü ve söylencelerinin merkezi konumundadır. Bu harekette Tepedelenli'nin çağdaşlarından Beratlı Ömer Viryoni ile Avlonyalı Mahmut Beylerin rolleri küçümsenemez.[27]

Jön / Genç Türk- İttihat Terakki hareketine ortam yaratan Arnavutluk bir Bektaşilik yatağıdır. Yoğun ve etkin bir Bektaşi toplumuna sahiptir. Bir Arnavut gazetesi 1913'lere ait durumu şöyle değerlendiriyor:

“Akıllı ve zeki Arnavut Müslümanlarının büyük bir kısmı dinlerinden kopmuş ve Bektaşi olmuşlardı. Buna İslamlığın Protestanlığı da denebilir. Hattâ daha da çoğu söylenerek, özgür düşünce, eşitlik ve kardeşlik lehine dini değiştirip yalınlaştırarak mason inancına oldukça yaklaştırdıkları ileri sürülebilir. Böylece onu idealize etmiş ve eski Asya masonluğu temeline oturtmuşlardır. Bugün, bu ve öteki kültürlü ve zeki, Müslüman ve Hristiyan Arnavutluklardan girmişlerdir”. [28]

Ötede, Budapeşte de Bektaşiliğin bir ileri karakoludur. Gül Baba kültü buradaki Alevi-Bektaşiliğin günümüze kadar getirilmesine neden olmuştur.[29]

20. yüzyıl başlarında ne kadar Alevi-Bektaşi vardı? Araştırmacılar yedi milyon rakamını veriyorlar. Arnavutluk'taki Tomari Dağı Bektaşi Tekkesi Postnişini 1826 öncesi tutulan yıllık istatistiklerde; Anadolu'da yedi milyon, Arnavutluk'ta 100

bin, İstanbul'da 120 bin, Girit, Makedonya ve Irak'takilerle toplam 7,3 milyon Alevi-Bektaşî olduğunu açıklıyor. Arnavutluk'taki Bektaşî cemaati başkanı Salih Niyazi Baba'ysa 1933'lerde Osmanlı İmparatorluğu'nda Kızılbaşların dışında 7,5 milyon Bektaşî olduğunu söyler. Niyazi Baba'ya göre sadece Türkiye'nin doğu illerinde 1,5 milyon, Arnavutluk'ta ise 200 bin Bektaşî vardır. Bu sayı Arnavutluk'taki nüfusun % 20'sidir.[30] TBMM Aksaray milletvekili Besim (Atalay) Bey 1924'lerde Anadolu'da yaklaşık 1,5 milyon Alevi-Bektaşînin var olduğunu yazar[31]. Doğallıkla bu sayılar pek sağlıklı değildir. Bir kanı oluşturmak için vermek gereğini duyduk.

Gerek Türkiye'de, gerekse Balkanlarda Alevi-Bektaşîlik bir gizil güçtür. Dierl'in vurguladığı gibi 1900'den sonra Türk ulusçuluğu, Pantürkizm ve laiklik kentlerdeki Alevi-Bektaşî felsefesini öne çıkarır.[32] 20. yüzyıl başlarında Alevilik-Bektaşîlik siyasal düşünce ve eğilimlerin temel direği olur. Siyasal hareketler, Alevi-Bektaşîlerde düşünce ve eylemde destek ararlar. Jön / Genç Türk- İttihat ve Terakki'nin Bektaşîlik ilişkisi ve birlikteliği bu bağlamda doğar ve gelişir. Bunun en güzel örneklerini Balkanlardaki Jön / Genç Türk hareketinde görüyoruz. Bir Bektaşî olan Resneli Niyazi Bey'in "Hürriyetin İlanı" için dağa çıktığı sıralarda güncesine düştüğü 05. 07. 1908 tarihli notunda;

"Kroşışte ve bölgedeki köylerde İttihat ve Terakki'ye girmiş olanlar, bu taraflarda Bektaşîlere dönük bir küçümseme ile karşılaşmaktaydı"[33],

demektedir. Bu yargı Bektaşilerin Genç Türk hareketine yoğun olarak katıldığını, halkın (özellikle Sünni halkın) Jön / Genç Türklerle Bektaşiliği aynı kefeye koyduğunu gösterir.

Niyazi Bey anılarında Hüsrev Bey'i İttihat ve Terakki "Cemiyeti"ne kazanışına değinirken; özellikle onun Bektaşilerle olan bağına ve bu kesimi "cemiyete" kazandıracağına inandığı için önem verdiğini belirtir. Çünkü, Alevi-Bektaşiler bölgede önemli bir yoğunluğa ve güce sahiptirler. Düşünce olarak da yakındırlar. Bu kesimle birliktelik "cemiyet" için bir kazanımdır. Resneli Niyazi Bey anılarında bu ilişki arayışını şöyle anlatır:

"...Hüsrev Bey Görüce bölgesinde Melmepan Bektaşi tekkesi babalarından Şeyh Hüseyin Baba ile özel görüşme yaparak bölgede çalışmalar için gerekli bir yol sağlamıştı. Baba, Cemiyeti ve amacını kutsal bilmiş ve büyüklüğüne inandığı bu yoldan ayrılmamalarını ve kendi müritlerine gerekirse bu uğurda kanlarını akıttırabileceğini söylemişti. Bu Bektaşi babasının bölgede ve tüm Toskalılar arasında bir büyük etkisi vardı. Ayrıca Çerçiş'i koruyan ve ona yardım eden de oydu. İşte ben Hüsrev Bey üzerinde durmamın neden doğru olduğunu böylece kanıtlamış oluyordum." [34]

Kısaca şunu görüyoruz: İttihat ve Terakki genellikle Bektaşiliğin yoğun ve etkin olduğu yörelerde örgütlenmiştir. İlk örgütlenmeler bilindiği gibi Köstence, Mecidiye, Ruscuk, Dobruca, Şumnu, Filibe, Sofya, Kızanlık, Vidin, İşkodra, Tiran,

Selanik, Manastır ve Edirne gibi Rumeli ve Balkan kentleridir.[35] Buralarda da Bektaşiler yoğun ve etkindirler. İttihat ve Terakki'nin ilk örgütleniş yerleri bilinçli ve planlı bir seçimdir. Örgütlenişin bu coğrafi modelinin Bektaşi öğelerin gözönüne alınarak yapıldığı muhakkak. Çünkü, bu tür örgütlenmelerde destek ve ortam aranır. İttihat ve Terakki'nin örgütlenmesine doğal ve toplumsal ortamsa Bektaşi bölgelerinde vardır. Bektaşilik- İttihat Terakki birlikteliğinin gizi burada yatar.

Balkanların bu kentleri aynı zamanda Masonluğun da yaygın olduğu yerlerdir. Bu kentlerde mason locaları çoktan beri kurulmuştur. Mason localarında özgür bir hava vardır. Her türlü konuşma ve tartışma yapılabilmektedir. Prof. T. Zafer Tunaya'nın belirttiği gibi, localar baskı rejimini yıkmak isteyenlerin "planlama ve yüreklenme merkezleri" olmuşlardır. İttihat ve Terakki Masonlukla bütünleşmiş ve yaşam felsefesini genellikle localardaki tarikatçılıkla birleştirmiştir. Böylece İttihat Terakki - Masonluk-Tarikatlar (özellikle Bektaşilik) birleşimi doğmuş; 2. Abdülhamid yönetimine karşı ve Meşrutiyet yönetimi için siyasal birlik oluşmuş, İttihat ve Terakki bağrında ve önderliğinde ortak bir hareket oluşmuştur. Bu birliktelik içerisinde 1906 Eylülü'nde "Osmanlı Hürriyet Cemiyeti" kurulmuş, bu örgüt 1907'de "İttihat ve Terakki Cemiyeti" adını almıştır. İlginç bir yanı vardır. Kurucu üyelerin hemen tümü tarikata bağlıdır. M. Tahir Bey'in dışında hepsi de masondur.[36]

İşte kısaca Balkanlar, Bektaşilik ve İttihat ve Terakki'nin iç içeciliği bu...

KAYNAK: <http://www.alewiten.com/balkanlarda1.htm>

AlperenKIRIM:

""""Sarı Saltık, Kırım Hanı'yla birlikte savaflara katıldığı, savaşçılara coşku aşıladığı, Rumeli ve Kırım Tatarlarını İslamlaştırdığı (yani Alevileştirdiği), """"

""""""özellikle Altınorda ve Tatar yörelerinde Sarı Saltık'ın müridlerinden Tokatlı Barak Baba toparlamıştır.[3] Binlerce müridiyle Sarı Saltık, ardılı (halifesi) Barak Baba, Horasanlı Taptuk Emre ve Azerbaycanlı Geyikli Baba Osmanlı uç bölgelerinde Alevi içerikli siyasal ve ideolajik mayanın tutmasında baş rolü oynamışlardır""""""

""""""Güney Rusya Tatarlarına İslamlığı kabul ettirmesi olmuştur. Bu durum Doğu Avrupa tarihinde önemli rol oynar. İbni Batuta'nın Altınordu hükümdarı Özbek Han'ın sarayında dinledikleri Sarı Saltık yoluyla Alevilik ve erken-Bektaşiliğin yöredeki temel tutuşu açısından ilginçtir. 1332- 33'lerde yörede duydukarını yazan İbni Batuta;

“...Adı Baba Saltık olan bu kente geldik. Oradakiler, Saltık'ın bir tasavvuf ehli olduğunu söylemekle birlikte, şeriat yasasına aykırı olan bir takım şeyleri de ona yakıştırıyorlardı...”

diyor.[5] Katı şeriatçı olan İbni Batuta'nın Sarı Saltık'ın düşüncelerini şeriat dışı bulması, Sarı Saltık'ın ve yöre halkının Aleviliğin ve buralarda Sarı Saltık düşüncesinin temel tuttuğunun kanıtıdır."''''''''

''''''''Balkanlarda Bektaşilik Hristiyan kesimleri de etkilemiş; Hristiyanların İslamlığa, özellikle Bektaşiliğe geçişlerine yol açmıştır. Arnavutluk, Girit, Makedonya'nın Kesriye bölgesi, Güney Makedonya'nın Teselya Konyarileri, Rodop Yörükleri, Dobruca Tatarları hep bu türdendir''''''''

bunlar benim gordugum sacmaliklar... bizi de alevi yapmislar , oysa bizim oralarda bizim bolgelerde alevi barinamaz. hatta sari saltikta tam olarak alevi sayilmaz...

iste turkiyedeki bazi alevi guruplarin ideolojik yalanlari...

deli0orman:

Bende bu yaziya benzer bir cok yazi ile karsilasmistim, yazilanlarin cogu tarihi malumat olarak dogru ise de, bir cok yanlisliklar icermektedir. Asagida konuyu izah etmeye calisacagim.

Herseyden once Anadolu' ya gelip Islam dinini yayan alperen isimleri, ki bunlarin cogu Baba diye adlandirilmaktadir, bektasi olarak belirtilmektedir. Baska kaynaklarda okumus oldugum kadariyla bunlar Bektasi-Alevi deil, Anadolu'dan Balkanlara kadar Islamin yayilmasinda gerek kendi ogrencileri ve

gerek ogretiisyle onemli rol oynamis Ahmed Yesevi'nin talebelerindendir.Bu noktada Ahmet Yesevi'nin kim olduguna bakmak gerekiyor.

(Alintidir)

AHMED YESEVI (1093-1156)

Osmanlı topraklarında doğmasa da, Osmanlı döneminde yaşamasa da Ahmet Yesevi'nin Osmanlı İmparatorluğu üzerinde önemli etkileri olmuştur. Etkileri günümüze kadar ulaşan Ahmet Yesevi, 11. Yüzyılın ikinci yarısında bugünkü Kazakistan'ın Çimkent şehrinin doğusundaki Sayram kasabasında doğmuştur. Sayram, o dönemde önemli bir kültür ve ticaret merkezidir.

Babasının ölümünden sonra, ablası ile birlikte Sayram yakınlarındaki Yesi'ye yerleşen Yesevi, burada "Arslan Baba" adlı bir Türk şeyhinden ilk eğitimini almaya başlamıştır. Türbesi Yesi yakınındaki Otrar'da bulunan Arslan Baba, rivayete göre; Hz. Muhammed'in emanet ettiği hurmayı Ahmet Yesevi'ye ulaştırmak görevini üstlenmiştir. Mezar-ı Şerifte bulunduğu bir dönem, İmam Rıza'nın öğrencisi olduğu belirtilen Arslan Babanın, Yesevi'nin manevi yücelmesinde önemli bir yeri vardır.

Eğitiminin ilk aşamasını tamamladıktan sonra dönemin en önemli merkezi olan ve değişik bölgelerden binlerce öğrencinin akınına uğrayan Buhara'ya giden Yesevi, burada dönemin önde gelen din bilginlerinden olan Şeyh Yusuf Hemedani'ye bağlanmıştır. Türbesi Merv'de bulunan Hemedani'den yoğun bir tasavvuf eğitimi alan Yesevi, Şeyhin dört halifesinden üçüncüsü olmuş ve ilk iki halifeden sonra şeyhinin yerine geçmiştir.

Hamedani'den aldığı bir işaretle buradaki irşad makamını Şeyh Adülhalik Gücdûvani'ye bırakarak Yesi'ye dönen Yesevi, büyük bir etki alanına ulaşacak olan Yeseviye Ocağı'nı kurmuştur. Abdülhalik Gücdüvani ise öğrencisi Muhammed Bahaüddin Nakşbend'i yetiştirerek, o dönemde Yeseviye Ocağı dışında ortaya çıkan iki büyük tarikattan birinin öncülüğünü yapmıştır. Buhara'da kurulan Nakşibendiye tarikatı, zamanla Afganistan, Hindistan ve Anadolu'ya yayılmıştır.

Yesevi, öğretisini hocası Arslan Baba'dan aldığı "ehl-i beyt" sevgisi ve bu doğrultudaki tasavvuf anlayışı üzerine kurmuştur. Bir Türk sufi tarafından kurulan bu ilk büyük "Türk tarikatı", önce Maverâünnehir, Taşkent ve çevresi ile batı Türkistan'da etkili olmuştur. Daha sonra Horasan, İran ve Azerbeycan'da

yaşayan Türkler arasında yayılan Yesevi tarikatı, 13 yüz yıldan başlayarak göçlerle Anadolu'ya, oradan da Balkanlara ulaşmıştır.

Yesevi öğretisinin bu denli etkili olmasının temel nedenlerinden biri; Ahmet Yesevi'nin düşüncelerini anlatmak için, o dönemde gelenek olduğu üzere Arapça veya Farsça'yı değil, Türkçe'yi seçmesidir. Hece vezniyle yazdığı şiirlerle öğretisinin hızla yayılmasını ve kuşaktan kuşağa kolayca aktarılmasını bu yolla sağlayan Yesevi'nin "Hikmet" olarak adlandırılan ve yüzyıllarca sözlü olarak yaşatılan şiirleri, 15. Yüzyılda yazıya geçirilerek "Divan-ı Hikmet" adı altında toplanmış ve kutsal bir kitap olarak elden ele dolaşmıştır.

İslam'ın değerlerini Türk kültürünün değerleri ile kaynaştıran Yesevi öğretisi, özellikle bozkırlarda yaşayan Türk boylarının İslamiyet'i benimsemesini kolaylaştırmıştır. İslam'ı tanımlarına ve benimsemelerine karşın, varolan değerlerinden kopmayan bu topluluklar için, kentli din bilginlerinin sunduğu kuralcı İslamiyet'ten çok, dervişlerin sunduğu, dine esnek yaklaşan ve eski inançları yadsımayan, bir İslam anlayışı daha yakın gelmiştir. Böylece "şaman" geleneklerinin bir kısmı az ya da çok değişikliklere uğrasa bile varlığını sürdürmek imkanı bulmuştur. Geleneğe göre, toplumsal yaşamın her alanında

olduğu gibi, dinsel törenlerde de kadın-erkek birliktedir. Kazakistan'da "Yesevi Zikri" adı verilen törenlerde, geleneğin islami değerlerle kaynaştırılarak bu gün bile sürdürüldüğü görülebilir.

Bu örnekler, Yesevi'nin temsil ettiği İslam'ın, varolan inanç sisteminin tamamen terk edilmesini şart koşmadığını ortaya koymaktadır. Bu yüzden bugün yalnızca Kazakistan'da değil, eski Türkistan toprakları üzerinde yaşayan Türk topluluklarının çoğunda şaman gelenekleri İslamiyet içinde varlığını sürdürür. Üstelik bu uygulamalar, Ahmet Yesevi'nin izinden gidenlerce Anadolu'ya ve Balkanlar'a da taşınmıştır.

Ahmet Yesevi, öğretisini "Dört Kapı" olarak bilinen şu ilkeler üzerine kurmuştur: Şeriat, Tarikat, Marifet ve Hakikat'tir. Dört Kapı, İslamiyet'ten önceki Türk inançlardan kaynaklanmıştır. Şamanlıkta Doğu, Batı, Kuzey ve Güney yönleri, kutsal kabul edilen dört ögedir. Yönler dört renk ve dört kutsal varlıkla simgeleştirilmiştir: Mavi, Beyaz, Siyah ve Kızıl. Ağaç, Demir, Su ve Ateş. Şaman inancına göre bunlar, evrenin ve insanın özünü oluşturur: Adalet, Kudret, Akıl ve Uyum.

Dört Kapı ilkesi Hacı Bektaş Veli'nin öğretisine de temel oluşturur. Hacı Bektaş Veli her bir kapiya onar makam ekler ve "Dört Kapı, Kırk Makam" olarak adlandırılan ilkeler bütününü ortaya koyar.

deliOorman:

Son paragrafta belirtildiği gibi Bektasilik, sonradan ortaya çıkmış bir tarikattir. Tabi bu noktada Bektasilik hakkında malumata ihtiyacımız var. Vikipedi'den kısa bir alıntı..

Bektaşilik Tarikatı'nın kurulmasında etken kişi Hacı Bektaş olmuştur. Hacı Bektaş, Horasan Okulu'ndan aldığı "Dört Kapı" anlayışına, her kapiya "onar makam" ekleyerek "Dört Kapı Kırk Makam"'dan oluşan tarikatın altyapısını kurar. Buna, "Bektaşî Seyri Sülûğu" da denir. Kaygusuz Abdal, Bektaşî erkannamesi üzerinde düzenlemeler yapar. Bektaşiliğin ilk erkannamesini yazan o olur. Böylece Bektaşî Tarikatı'nın ilk "tüzük yapıcısı" Kaygusuz Abdal'dır. Balım Sultan'sa bu erkannameyi sonradan geliştirmiştir ve kurumlaştırmıştır. Hacı Bektaş'tan sonra tarikatın başına Abdal Musa geçmiştir. Bektaşilik; Batınilik, Hurufilik, Ahilik, Kalenderilik, Haydarilik, Melamilik gibi akımlardan etkilenmiş, hatta bazılarını kendi içinde harmanlayarak şekillenmiştir.

Hacı Bektaş dağınık Alevi ve Alevilik türevi akımları ve toplulukları içine almış, yeniden kalıba dökmüş, Aleviliği yeniden derneştirmiş ve Alevi- Bektaşiliğin

yolunu çizmiştir. Bunu da doğallıkla kurduğu tarikatıyla yapmıştır. Çevresine bir takım görevliler almış, bunların bir bölümünü kimi yerlere görevlendirerek göndermiş, oralarda “aydınlatma/irşat” çalışmaları yaptırmış, Anadolu’daki diğer Alevi ocakları ile ilişki kurarak kendine bağlamış ve onları yönlendirmiştir. Bu nedenlerle Hacı Bektaş, Alevi-Bektaşî toplumunun gözünde yolun-yolağın “piri”dir, tarikatın kurucusudur.

Balım Sultan Alevilere göre ikinci pir (piri sani)’dir. Alevilik-Bektaşilik araştırmacısı İngiliz J. K. Birge bu süreci Alevi toplumunun yorumuna göre yapar. Ona göre; “XIII. yüzyıldan başlayarak Küçük Asya’dan ismen ait oldukları çeşitli dinlerden karışmış öğeler içeren bir tür halk dini gelişti. Hacı Bektaş’ın, harekete yardımcı olan gezginci ruhani önderlerden biri olarak giderek artan bir biçimde üstünlüğü tanındı, yalnızca Kırşehir yakınındaki köy adını ondan almakla kalmadı, fakat tüm Küçük Asya’da sayısız köyde onun adı pir olarak ünlendi. Balım Sultan’la kent içi ve yakınlarındaki tekkelerde daha yetkinleştirilmiş bir ritüel ve örgütlenme başladı. Bu örgütlenme, belirli ölçülerde çok benzer inanç ve uygulamaları sürdüren, fakat Bektaşiliğin düzenlenmiş sisteminin dışında kalan köy gruplarından farklılaştı ve daha biçimsel olarak örgütlenmiş Bektaşî Tarikatı haline geldi”.

Burda da belirtildiği gibi Bektasilik, bir tarikatin alevilik ile harmanlaması sonucunda oluşan bir akimdir. Bazı yerlerde belirtildiği üzere Hac-i Bektasi veli bu tarikatin kurucusu değildir. Tarikat sonrada, Balım Sultan döneminde onun düşünceleri etrafında şekillenmiştir. Balım Sultan döneminde Sii'da olduğu gibi Bektasilik içerisine 12 imam inancı yerleştirilmiştir. İran ile olan uzun kültürel diyalog bağlarımızdan dolayı, Sii'nin bazı akımlar içerisinde yer bulması gayet doğaldır. Osmanlı idaresi yayılmakta olan bu akımlardan rahatsızlık duyarak zamanında gerekli önlemleri almaya çalışmıştır. Hatta Yavuz Sultan dönemindeki İran seferinin amaçlarından birisi de budur. Bulgaristan'da Alevi cemaatlerin bulunmuş olması muhtemel olsa da, bahsedildiği kadar yaygın olma ihtimali çok zayıftır. Bahsedilen tekkeler sonradan Aleviştirilmiş de olabilir, ya da isim benzerliği veya ideolojik sebeplerden dolayı Bektasiler tarafından sahiplenmeye çalışılmış olabilir. Bundan çok emin olamıyorum. İttihad ve Terakki cemiyetinin daha çok Rumeli ve Balkanlarda örgütlendiği ve Bektasiler tarafından desteklendikleri doğrudur. Fakat, İttihad ve Terakki Cemiyeti, siyasi bir partinin olabileceği kadar bir nüfusa sahip olup yazıda bütün Balkanlar ve Rumeli'yi temsil eder hüviyete sokulmuş olması bir hatadır. Bektasilik Bulgaristan'da yazıda belirtildiği kadar yaygın olmuş olsaydı günümüzde de Anadolu'da bölge bölge varlığını sürdürdüğü gibi, Bulgaristan'da da sürdürmüş olurdu. Diyelim ki yazıda belirtildiği gibi yoğun olarak

katledildiler, ve gunumuzde, bizim halkimiziz onlari tanımlamis olduğu sekliyle

bir kac kızılbaş koy kaldı, bu kıyım neden sadece Bulgaristan'da yapıldı?

Arastırmak gerekiyor. Sahsen ne akrabalarımın, ne de göçmen çevremden

alevîlik hakkında tek kelime bile duymadım bu güne kadar.

eskicımalı:

bulgaristandaki Türklerin çoğu sünni-hanefidir.